

Svadba - Cesta na „prišahu“ a z „prišahy“

(vo Vyšnom Slavkove v minulosti – ako už málo poznáme v terajšej dobe). Asi týždeň pred svadobnou hostinou prinášajú príbuzní a známi do domu svadobnej matky všelijaké veci, čo budú potrebné k prichystaniu pohostenia. Nie zato, že sú pozvaní, ale že sa tak patrí. A ktorá žena len môže, odskočí i pomôcť.

Ráno v deň svadby idú snúbenci k spovedi. Potom celý deň prebieha v znamení chvatných posledných príprav. Odpoľudnie je venované mladuche, obliekajú ju, starostlivo pripravujú, aby bola pekná. Kto len môže pribehne pokuknúť na obliekanie a podľa svojho názoru dáva úpravy a rady. Keď je už mladá hotová a priblížil sa čas „prišahy“, posielala mladá svoje družičky v ústrety mladému. Celkom tak ako múdre panny v Písme. Kým vyčkávajú príchod mladoženícha, časť družíc vyplňuje čas spevom, lebo sa na svadbe treba veseliť, svadba, to nie pohreb.

Družičky, ktoré odišli po mladoženícha, vstupujúc do jeho rodičovského domu, spievajú – recitujú – opakujú:

Už sme še tu pričapali,
kone še nam počapali,
dajce že nam te ručničky,
poucirac te koničky.

Z tadzi chceme chlopa mac,
talar zaňho mame dac:
talar dame a i groš
i periny pulen voz.

Za spevu vojdú dnu. Na to si mladý kľakne pred rodičmi, pobožká im ruky, odpytuje a žiada si rodičovské požehnanie: Pytam vas, moj ľuby ocec, i vas, moja ľuba mamičko, pre Boha, pre Matku Božiu, pre pejč ran Krista pana, po perši raz, po druhy raz i po treci raz, aby sce mi odpusčili, co som procivko vas prehřešil slovom, účinkom abo dajakym skutkom.

Na to rodičia odpovedajú:

Odpuščame ci. Nech ci i Pan Boh odpušči.

Nasleduje rodičovské požehnanie so znamením kríža na čelo a bozkom:

V mene našim budce požehnane v každej praci a na každom kroku a v každom skutku. Požehnaj Vas Boh Ocec, Boh Syn, Boh Duch Svaty, najsvätejšia Trojica. Amen.

Tento obrad, pravda, sa neskončí bez dojímavých scén a prelievania sĺz vďačnosti, starosti a obáv súčasne. Na to družičky, keď boli čím – tým ponúknuté, vezmú mladého medzi seba a odvádzajú ho do domu mladuchy. Rodičia ich ešte raz vypravdia so znamením kríža. A družina hostí a družíc, vzdialujúc sa, pozvrta koho dočiahne, **výska a spieva:**

Ostavajce zdravy,
svojej matky prahy,

co vas prekračali,
mojo biele nohy.
Ostavajce zdravý,
mojej matky kľučky
co vas privirali,
mojo biele ručky.

Podobne sa spieva pri odchode i mladuchy. Spiatočná cesta do domu mladuchy sa vyplňuje striedavo spevom a cigánskou hudbou. Zatiaľ u mladuchy netrpezlivo vyzerajú oknom, **pred dverami prichodiac zaspievajú:**

Otvirajce branu,
šumne maľovanu,
že še mi nezlame,
pirko z mageranu.
Bo jak še mi zlame,
lem jedno byľečko,
bula ši – nebudzeš
moja frajirečko.
Otvirajce branu,
novotna rodzina,
idzeme zdaleka,
bo už nam je žima.

Vchádzajú dnu, nôtia si ďalej:

Ej, čerkali, brinkali,
ej, na stole skleničky,
ej, odbiraj še Pavlinko,
ej, od svojej mamičky.
Ej, keď še odbirala,
ej, ručku podavala,
ej, ostavajce zdrava,
ej, moja mamko draha.

Dnu sa potom odbavuje ten istý obrad, čo u mladoženícha. Keď mladucha kľací pri odpytovaní rodičov, spievajú jej:

Prelecel ptaček,
ponad milej dašek,
to je perša novina.
Zbiraj še ty, Cilko,
už ci je čas – hodzina.

A hneď zanôtia i odpoveď namiesto vzlykajúcej mladej:

Dy ja še už zbiram,
už na treci tydzeň,
pozbirac še nemožem.
Moju ľubu matku,
v tym veľkym zarmutku,
zochabíc nemožem.

Po požehnaní odchádza obklopená slobodnou mládežou na „zdavane“ – sobáš. Keď mladej už nežije otec, pri odpytovaní jej spievajú:

Chodzila Hanička,
od kuta do kuta,
hledala tatička,
že še ho odpyta.
Ach, tatyčku zlaty,
stańce že vy hore,
hej, a popaterce,
co na vašim dvore.
Odpytajše, Hančo,
totych cudzich ľudzi,
bo tvojho tatyčka,
nikto nezobudzi.
A na vašim dvore,
koňe ošedlane,
tu mi rozkazuju,
že mám šedac na ne.
Jake ty, Haničko,

jake ty šerdco maš,
ked ty za tatyčka,
jednu soldzu nedaš.

V takom prípade sa pozornosť uprie na vdovu – matku, že vedela tak vychovať svoje dieťa a dať ju „do poradku“. Pamätá sa na to piesňou:

Ľuto mi je, mamko moja, Keby ja vas mamko moja,
Ľuto mi je vas, zosebu mohla vžac,
čežko sce me vychovali, ale ja vas mamko moja,
mušim isc od vas. tu mušim zanechac.

Toto bola najťažšia chvíľa a každý si po nej rád vydýchne a s chuťou sa dá do ujúkania a spevu:

Ej, kedzme na vešelu,
ej, ta vešele budzme,
ej, zašpivajme sebe,
ej, jak poradné ľudze.

Sprievod sa rozostavuje. Napredu kráčajú Cigáni a vyhrávajú. Potom mladá s družbom, mladý s družičkou a celý rad družíc, poriadne „vyfiňdžurených“ a či „vycindorených“. Za nimi ostatní hostia a nakoniec celý krdiel detí. Cestou do kostola kladú zástupu prekážky (stuha pretiahnutá cez cestu, druk alebo iné prekážky ako fura sena), ktoré sa uvoľňujú len vtedy, keď mladoženích zaplatí – manželku si treba vykúpiť. A keď je mladý z inej dediny, neobíde sa to veru nahladko. **Musí dobre pomastiť.**

Pripadajú mu veru veľmi draho cigánske nôty:

Kto chce ženu z tadzi mac,
muši za ňu veľo dac.

Obyčajne sa jedná na cene, určená suma je skoro zákonom a nemožno sa mu protiviť. Za ženu treba dobre zaplatiť. Niekedy i dedinský drobizg navysťrája kúsky. Deťom sa obyčajne rozhodí za hrst drobných a radosť je pozerať ako sa bijú a rujú: každé chce uchytiť čo najviac. Nikde niet tak ďaleko kostol, aby cestou doň svadobníci nemali vždy ešte poruke nejakú novú primeranú pieseň. **Zachrípnuté hrdlo sa pritom masť tuhou.**

Ej, svaty Mikulašu,
ej, žehnaj cestu našu,
ej, bo my dneš idzeme,
ej, k svatemu sobašu.

Potom zavládne rozpustilosť:

Idzeme, idzeme,
k svatemu sobašu,
nešeme dva vajca a jednu kolbasu.

Cigáni neprestávajú a spev pokračuje:

V slavkovskym koscele, Dy ja prišahala,
široke kamene, dva palce dzvihala.
prišahaj Pavlinko, Bodaj ta prišaha,
Michalovi šmele v koscele ostala.

Alebo:

Do koscela kvitek, Ne muža, ne muža,
a z koscela ruža, len zlateho čepca,
či še ci, Pavlinko že by bula chvala,
zachcivelo muža? že som už nevesta.

A nadvihujúc fľašu, potáhujú si z nej za spevu:

Palenečka, uchúú,
už je v mojím bruchu,
tak še mi lygoce,
po mojím živoce.

Keď sa na svadobný sprievod prizerá mnoho zvedavcov, vysmejú ich piesňou:

Te slavkovske baby,
roboty nemajú,
pres plot pokukaju,
dzivky ohvaraju.

Všetok spev, výskanie a hajduchovanie odrazu ustáva, len čo sa dostanú ku kostolu. Vstupom svadobníkov do kostola, hrdlo ustáva, ale myseľ tým väčšmi pracuje. Len čo mladomanželia zastanú pred oltárom, zvedavé pohľady sa upierajú na oltárne sviece. Keď sviece „klipkajú a či „džmurkajú“ – plápolajú, blkocú – treba dávať pozor, ktoré: či vyšné alebo nižné. Keď vyšné, to značí, že sa budú mladým do manželstva miešať starí (svokor, svokra). Keď nižné – to sa budú mladomanželia „štrajtac“ – hádať. Podľa iných, keď sviece plápolajú, je to znak, že mladucha pri oltári nie je poctivá.

V čas príchodu ku „zdavaňu“ nesmie byť na cintieri otvorený hrob, lebo ináč je to znamením, že do jedného roka daktorý z manželov zomrie. No už nasrže by bolo zle, keby tak boli otvorené až dva hroby! Podľa inej mienky otvorený hrob počas sobáša značí otvorenú ranu medzi manželmi: stále edorozumenia, škriepky.

Po „zdavaňu“ sa ide na oferu: I tu musí byť mladá pohotová: musí predbehnúť manžela, aby po celý manželský život nad ním panovala. To isté mala urobiť, keď po predbežných formalitách kráčali k prísahe. Vtedy mala prejsť nie poza muža, ale popred neho a pri tom mu stúpiť na nohu, aby ona bola paňou v dome a aby ju mal vždy rád. Príznačné je i to, či novomanžel jej dá na oferu peniaze sám od seba, a či ho ona o to prosí. Keď jej dáva sám od seba, značí to, že nebude od neho vždy len „landykac“, modlikať groše, ale že bude spoločne s ním gazdovať. V opačnom prípade to značí, že po

finančnej stránke nebude s mužom dobre vychádzať. Keď je už v kostole všetko skončené, vychádzajú manželia von a ktorá z družičiek pri tom k mladej prvá pristúpi, aby jej žičila blaho, tá sa prvá zanedlho vydá. Keď sú pri sväteničke a zamáčajú si prsty, aby sa so svätenou vodou prežehnali, vtedy má mladá svojmu manželovi pošliapať po topánkach, aby ho vždy mohla „trimac v poradku“, aby sa jej nezlajdačil.

Manželia sa tešia, keď majú ku prísahe pekné počasie. Daždivé počasie značí mnoho sĺz. Podľa inej verzie zase hojné požehnanie na deťoch. Pri odchode do kostola, pravda, rodičia nezabudli dať „bralce“ kúsok chleba, cukru a peniaze, ktoré si zaviazala do ručníka a položila pod pazuchu alebo do pásu, aby „vše bula pri chlebičku a pri grajcaru“, aby v ich domácnosti nikdy nechýbalo to najpotrebnejšie! Chlieb a peniaze. Len čo vystúpi z chrámu, **Cigáni rozozvučia na privítanie a družičky spievajú:**

Ó, Panno Mário, Ale ho stracila, Do koscela sama,
budz mi na pomoci, v tom našim koscele, a z koscela dvojó,
že som nestracila, budu še radovac, a od teraz na rok,
svoj veneček v noci. te našo pracele. už ich budze trojo.

Nezabudnú vykričať pri tom ani to, koľko vzal pán farár od „zdavaňa“:

A ten naš pan farar,
malo žita šeje:
za jednu prišahu,
tišic korun bere.

Keď cesta do kostola bola naplnená i neistotou a zármutkom, cesta nazad je už radostnejšia a slávnostnejšia. Ved' už všetci vedia, i mladomanželia cítia, že ich už „nikto neodosobí, chýbať ryľ a motyka“

Pred bránou svadobného domu zastane sprievod, lebo tam by ich nepoznali. Nechcú ich vpustiť. Starosta svadby prosí o dovoľenie, prosí, aby sa zmlovali nad nimi, aby ich láskavo pripustili dnu:

„Slávne opaterné pracele!“

„Ked Mojžiš u Labana, ujka sveho ovce pasol a vyšol zo stadom daleko do hory a uvidzel tam horiaci krak, ktory nezhorel, chcel znac co to, i išol ku nemu. Ale v kračku počul hlas: Mojžišu, nechodz sem v obuvc, lebo to mesco je svate. I zobul obuv svoj a tak šol ku nemu. Z neho všemohuci Boh tak preriekol: Slyšel som plač a kvilene ľudu izraelskeho, idz ku farahonovi a vyved ľud z Egypta a vovedz ho do zeme zašľubenej. Ale ľud ten reptal na Mojžiša v pustacine, že jich vyvedol z krajín dobrých, kde maju všeličeho hojnosc. A tu nemaju lem manu. I ja vyvedol ľud tento, dze mali šickeho dosc. Tak žeby na mne nereptali, ta rad by som jich vovesc do vašeho posciveho pribytku, dze by še jim daco lepšeho dostalo. Tak pytam pekne v mene teho zastupu, žeby sce nas vdzečne prijali a nam maleho občerstveňa, zabaveňa a muziky vzdečne dovolili.“

Po takom privete, dodávajúcich reči biblický a kostolný charakter dá svadobná matka ochutnať novomanželom trocha medu a cukru – aby ich nikdy neopustilo šťastie – a chleba, aby ho mali vždy dostatok. Mladá manželka po ochutnaní cukru ostatok prehodí ponad hlavu za seba. Kto z cukru najviac zachytí, vydá alebo ožení sa nezadlho. Vo dverách dostane mladá celý peceň chleba. Prestúpi s ním prah domu ako nová gazdiná, ktorá si ho vždy bude ceniť. Peceň ostane na stole do konca večere.

Až po tomto obrade vchádzajú svadobníci do domu so spevom:

Zakryvajce stoly,
my idzeme z doly.
Ej, stoly javorovo,
ej, obrusy kvetovo.
Kladzce na nich, kladze,
všelijake jedla.
Perši si zapijem,
a tak budzem jedla.

V mene zaťovom spieva celý svadobný zbor:

Červený kantar,
na koničku mam:
Jak že me švekro,
domu privitaš?
Privitaj me sladko,
moja ľuba matko,
bo me už tu maš.

Pohľady hostí sa pritom upierajú na svokru, ako sa tvári. Keď je pri tých slovách milá, teší sa zaťovi. Keď je chmúrna, prijíma ho nasilu a nedorozumenia budú časté. To isté sa odohráva, keď prichádza mladá k matke manželovej. Aby sa zdanlivá alebo i skutočná beználadovosť „plana dzeka“ zahladila, začínajú spevy, **v ktorých sa naháňa žart s výsmechom:**

Ta stara Hanuša ošivala popel,
vychovala syna, co mu viši sopeľ.
Ta stara Kozačka ošivala šečku,
vychovala dzivku, jako jednu švečku.
Staral ši še Jaňu,
o bohatu ženu.
Ale še nestaral
že s kym pojdzeš za ňu.
Vež sebe kohuta,
kuru jarabatu
tak ty sebe idz

po ženu bohatu..

V kalinovom leše čarny psiček breše,

Ta naša Hanička nerada še češe.

Nerada še češe, nerada usmyva,

A to šicko zato, že je prileniva.

Svadba začínala v pondelok (začiatok týždňa, začiatok života) a končila v nedeľu „Žalostníkom“ zalieváním žiaľu za nevestu v jej rodnom dome. (Podľa Pavlinky Dzugasovej, Heľky Palenčárovej, Márii, Jozefa Palenčárových a susedov – zapísané r. 1954).

Na senách

(Autentický záznam z rozprávania Michala Tokára – rok narodenia 1915) Za hajom na lukoch bul huk jak na sudni dzeň. Špivalo še, palenka še pila, za nohy še cahalo a vaľalo po šene. Na lukoch zostavali chlopi kim še nepokošilo. Lem co še zbriždžilo už v noci išli košic, ale o dzešatej už pred obedom običajne v horučave išli sebe zdremnuc na hodzinu na dva. Potom bul obid. Po obedze še naklepali kosi a ot trecej še košilo dalej, kim bulo vidno. Medzi tim bulo dosc času i na huncucstva. Hujukalo še **–dzifki i nevesti pokrikovali jedne na druhich i špivali naprikład totu:**

Hej slunko, slunko horuce

budzem še kuľac poželenej luce.

Hej i ja bi špivala, kebi ja hlas mala,

až bi še Slavkovska hura ozivala.

Hej i ja bi špivala, kebi ja hlas mala,

až bi še milemu do ucha dostala,

na to rubanisko, dze zlamal košisko.v

Abo še na lukoch strašili, choc bulo jasno jak f oku: „Hrabaaaaaaaj bo idze dišč!“ Na lukoch še špivalo z jednej strani na druhu, **lem še tak haj ozival:**

(Dzifki)

A ket mi pujdzeme totu lučku hrabac,

budu še paropci za nami ohľadac.

(Chlopi)

Bul ja parobeček, nebulo mi pari

neš ja mal dzifče bilej tvari,

dziefčatko švarnene, dziefčatko švarne

(Dzifki)

Kebi ja znala dze muj mili teras,

rucila bi šicko lecele bi doras,

rucila bi šicko aš ku jarečkovi,
lecela bi doras aš ku Janičkovi.

(Ženy)

Hrabajme, hrabajme to zelene šeno

(Ženy na druhej strane)

I ja bi hrabala, nemam na košeno.

(Chlopi)

Uš sme pokošili našemu panovi,
ani nevidzime drašku ku domovi

(Hujukane ženoch)

(Chlopi)

Hrabaj dzifče, nestuj,

bo ja nebudzem tvuj,

ty nebudzeš moja,

nechce ce mac moja.

Dakedi ket bula verbovačka, prišli chudobnejších verbovac na luki. Tu skorej prehwareli paropkoch ku vojsku ket mali pot čapku(mali vypité). Ostatniras z našej dzedzini zverbovali Miška Forgača, chtori služil v Olomuci dzešec a bo dvanac roki. Ket še vracal domu nichto okrem psoch ho nepoznal. Uš z Bukovej cesti kričel: „Mamičko, tatičku, či mi ešči žijece?“ Dzešec roki jim ani nenapisal, bo asi neznal pisac.**Ešči še špivali tote pešnički:**

Hej, košil Jančo košil a Hanča hrabala

Hej, za každim zakosom žalošne plakala

Hej, neplač Hančo neplač, žalosni je tvuj plač

Prišla mi kartečka, mušim narukovac

Mušim narukovac do Košic, Prešova

Lem še dobre spravuj frajirečka moja

Ci ja še spravujem, jak še prinaleži

Moje spravovane v kolisečke leži

(Muži)

Hej, dobre lučki košic,

veršečki zocinac,

a švarne dzifčatko

na rukoch prehinac.

Hej, či ja som nevolel

gver, šabličku nošic.

jak ja teras muším,

tote lučki košic

V hajičku želenim, travička želena,

po nim še prechodzi moja premilena.

(Dzifki)

Vichodzi slunečko spoza haju,

jak f totim Slafkove šumne hraju,

šumne hraju i tancuju

lem jedna parečka poza drhu.

Vichodzi slunečko spoza lesi,

jak me f tim Slafkove nič nečeši.

Cešilo me, ale uš ne,

ozdaj me poceši dahdzi indzej.

Tidzeň po Levockim otpusce, v nedzeľu večar še išlo s kosami na luky Za haj, žeby f pondzelek rano še zafčasu začalo košic. Chlopi spali f stodulkoch abo pot jedľami. Tam mali zložene ohne, pilo še špivalo a rečovalo do pul noci, potom na dva hodziny išli spac. Ženy s dzecami prišli na luki okolo osmej hodziny. Ket bula chvíľa ta še zakosi hnetka rozbijali. Ket bulo slotno ta še zochabjalo na hrubich zakosoch, žebi trava tak nepremokla. Na lukoch še rodzini spolčovali, takže dohromadi hrabali šidzem aš ošem ženi. Šeno še zhrabalo do vatroch, f chtorich še obracalo a sušilo.

Na luki obid nošili starše ženi, dzeci, vekše pane a chodzil i pan farar. Dakedi še i varilo na lukoch. Muj pradzedo Sameľ v guľašu uvaril košačom i hada, co še zosmiknul z gonara do kotla, ale povedzel jim to aš jak še najedli. Na lukoch še lepši jedlo, samiperše še pila palenka, potom buli pirohi z gruľami, tvarohom a borovnicami. Mesto pirohoch mohli bic i bobaľki z makom – lokša. Tak še chlipali krupi zo šoldrinu a nakonec še zahrizla želena šalata. Na frištik i olovrant bul chlib, slanina a brendza. Uš jak male chlapci zme še cešili na luki, bo aspoň ftedi sme še poradne najedli.

Na luki še išlo paradnejši oblečeno, skoro jak na prerucki (sviatočné oblečenie po nedeľných bohoslužbách). Ženy hrabali f cenkich jopkoch, običajne še oblikali do bileho. Chlopi košili v bilich košuľoch a f šedlackich placenich nohavicoch. Ženi buli take paradne – običajne dzifki, že cali dzeň pret paropkami še hanbili isc do lesa na potrebu a potom dachtore s teho i ochoreli bo še veľo vodi f tej horučave pilo, ale ne lem vody. I ja som jak chlapec s prepačenim mišlel, že paradne dzifki ani neščaju. Ani še bars veľo na tich lukoch nerobilo, nebula to češka robota. Ale bulo tam bars vešelo, kuľali še, vaľali, cahali parobci za nohi dolu Zapaču. Večar še šeno zhrabovalo. Samiperše še robili hušeta, ktore še mušeli f smikoc viazac, žebi viter šeno neroznesol a žebi do neho nenapadalo. Na verch smika na čapku še ešči položila čatina. U nas še košilo na dolkoch – Fedorkovo dolki, Sucha dolina, Čarna dolina, Vo viších polohoch – Pod hajom, Za hajom, na Homulke, Za harpkom, na Šihoci,

Geredzinoch, na Boldigaňu, na Poľanoch a na Farskej luke pot Paleňu. Najlepša trava bola listkovata hvareli zme jej masna, potom bula sošňarka – tvrdá trava običajne na vapencovej žemi, jižina bulo to teš posne šeno, najhorša trava bula pšarica, co rošne vo višinoch Na zapači, pot Hoľu a očarka na Ribnikoch še košila pre kone. Šeno še najvecej vožilo domu, ale še i ukladalo na lukoch do veľkich kopoch s drukom f prostretku, chtori sme volali kopisko. Chto mal stodulku, vožil šeno hnetka na luke do nej a potom v žime na sankoch ho zvažali domu.

Povery

Zvykov a povier sa zachovalo mnoho. Jedným zo zvykov na Štedrý večer bol: gazda naberá po trošku z každého jedla pre dobytok a po polnoci podáva dobytku (že vraj nech aj to hoviadko cíti, že sú Vianoce). Keď začnú starší obyvatelia rozprávať, zistíte, že v každom dome či kúte, v každej rajke, (prechod k susedom) strašilo. Tu sa zjavil pes, ktorý vyrástol z hmly do výšky 3 – 4 metrov, tu zas šarapatil nebožtík po pôjde a mnoho na rozličný spôsob svätosväte pravdivých na vlastné uši počuté a oči videné udalosti. Stal sa aj takýto prípad, čo ľudia doteraz tvrdia, že bol skutočnosťou: manžel bol v prvej svetovej vojne, manželka doma s deťmi sama a tu naraz z ničoho nič začne strašiť na pôjde. Nikto sa večer neopovážil ísť a tobôž bez manžela a zistiť, čo sa deje. Takto sa opakovalo niekoľko dní. Až napokon zistili, že slaninka, ktorá sa údila na pôjde, je preč. No i to sa počítalo medzi straškov.